

13. GIZA GARAPENAREN EGUNGO IKUSPEGIA

Giza garapenaren egungo ikuspegiak izango dira mintzagai gai honetan: ikuspegi sistemikoa, ekologikoa, testuinguruarekin lotutakoa eta genetikoa, hain zuzen ere. Horrez gain, hainbat kontzeptu garrantzitsu definituko dira; gainera, gaian sakontzeko jarduerak, gaia menderatzeko oinarrizko kontzeptuak, autoebaluazioari buruzko edukiak eta irakurgai osagarriak bildu dira.

13.1. Ikuspegi sistemikoa

Garapenaren ikerketan dagoen sistema dinamikoen ikuspegia hainbat ikerketa-eremutatik datozen ideien eta lanen bat egitearen emaitza da: batetik, sistema konplexuei buruzko fisikaren eta matematikaren alorretako lanak eta, bestetik, biologian eta psikologian sistemen arteko elkarrekintza ulertzeko egin diren aurrerapenak. Bigarren ikusmoldeetik abiatuta, ikuspegi hori ulertzen laguntzen duten bi kontzeptu aipa daitezke: *epigenesi* eta *ekifinalitate* kontzeptuak, alegia. Bi kontzeptuek XIX. mendean sortzen hasia zen diziplina biologikoan egindako lanetan dute jatorria, enbriologian, alegia. Enbrioak hainbat espezetan nola eratu eta garatzen diren ikertzea da enbriologiaren xedea.

Sistema dinamikoek duten ikuspegiaren aurrekaririk ezagunena Ludwig von Bertalanffyren (1901-1972; 1968) sistemen teoria orokorra da. Hogeita hamarreko hamarkadan, jadanik, erredukzionismoaren aurkako kritikaren bultzatzailea izan zen; hura une hartako pentsamendu zientifikoaren ezaugarria zen. Erredukzionismoak defendatzen zuen fenomeno bat ulertu ahal izateko errezeta hutsezina zera zela: gero eta bakunagoak eta txikiagoak ziren elementuak eta unitateak bilatzea, eta, hala, sistema eta egitura konplexuagoen analisia haiek osatzen zituzten elementu sinpleenen analisisira murrizten zen. Von Bertalanffyk, berriz, beste teoriko estrukturalista batzuen antzera -Piagetek eta Vigotskik, “Gestalt”-aren psikologiak, adibidez-, azpimarratu egin zuen sistema batek nola funtzionatzen zuen azaltzeko (zeinahi organismoren jokabidea esate baterako), ez zela nahikoa zelula bat edo molekula bat eta haren funtzionamendua ezagutzea; aitzitik, bada osagai bakunenetara murriztu ezin daitekeen sistema konplexuen analisi maila jakin bat: “osotasuna zatien batura baino gehiago da”. Sistemen teoriak jakin nahi du zer printzipiok eta legek ematen duten sistemen jardueraren berri, fisikoak, biologikoak nahiz psikologikoak izan.

Organismoak (haurra, bereziki) sistema irekiak dira. Sistema bat unitate konplexua da denboran eta espazioan. Unitate terminoak adierazten du bera ez den guztitik banandu/bereizi egiten duten mugak dituela. Sistema kontzeptuarekin aditzera ematen den konplexutasun nozioa honela ulertu behar da: elkarrekin lotuta dauden “zatiak” bereiz daitezke hartan. Sistema bat bere zatien eta erlazioen antolakuntzari esker existitzen da. Hura mantentzeko, beharrezkoa da barne-dinamika bat. Orobat, sistema bat irekia da, kanpoan duenarekin trukeak egiten baditu; truke horiek, bestalde, sistemak antolatuta iraun dezan laguntzen dute.

Beraz, animalia-organismo bat sistema ireki bat da. Baina, haren barruko “zati” mugagarri jakin batzuk, aldi berean, sistemak dira. Esate baterako, giza gorputza sistema bat da, baina nerbio-sistema edo immunologia-sistemak ere hala dira, baita zelula bat edo genoma ere. Sistema zabalago baten mende dauden sistemak haren azpisistemak dira. Zatiketa horrek garrantzi handiko zerbait dakar: sistema bat definitzea, eta, behin-behinean, haren zatiak eta haren jokabidea; sistema kanpotik bakarrik egin daiteke hori. Sistemaren behatzaile deitzen zaio eragiketa horiek egiten dituenari.

Sistema bat ez da soilik espazioan existitzen, baita denboran ere. Proposizio horrek erreferentzia egiten die elkarren artean lotuta dauden hainbat auziri. Lehenaren arabera, sistemek helburu edo xede bat dute beren diseinuaren barruan. Bigarrenak dio, berriz, kanpoaldearekiko transakzioek –antolatzen eta helburuak lortzen laguntzen dutenak-aldaketak eragiten dituztela sistemetan. Aldaketaren nozioak erreferentzia egiten dio existentzia mota bati: sistemaren egoera deitzen zaio azken horri. Eta denborari ere egiten dio erreferentzia: “iragan” eta “etorkizun” bat sistemaren existentzian. Beraz, sistemak, beren existentzian zehar, egoeren denborazko segida batetik pasatzen dira, eta, haien bidez, diseinuaren barruan duten xedea betetzen dute. Sistemaren garapena da. Zenbaitetan, sistema baten garapena ibilbide baten antzera marrazten da (jaurtigai edo zeruko gorputz baten ibilbidearen antzera). Ideia horietatik guztietatik, honako ondorio hau ateratzen da: organismoak, sistema gisa hartuta, garatzen ari dira etengabe. Sistema bat denboran zehar garatzea haren egoeran gertatzen diren aldaketen segida bat da.

Aldaketak eta jokabidea elkarren artean oso lotuta dauden kontzeptuak izan arren, komeni da haien arteko aldeak ondo bereiztea. Aldaketa oro sistema baten barruan gertatzen da eta haren egoeran du eragina. Aldaketak kanpoaldearekin egindako transakzioek eragiten dituzte; batzuk, dena den, sistemaren barne-dinamikari berari zor zaizkio. Sistema batean gertatzen den aldaketa bat ez da nahitaez behagarria (behatzailearen eta hark hautemateko dituen gaitasunen mende dago); baina, hala bada,

jokabidea delakoa eratzen du sistemak. Hau da, jokabidea behatzailearen eraikuntza bat da, kanpoan gertatzen den fenomeno bat eta sistemaren egoera-aldaketa bat lotzen dituena. Aldaketaren eragilea den fenomenoari estimulu deitzen dio behatzaileak; sistemak berak – posible izanez gero- perturbazio deituko lioke. Egoera-aldaketa batek sistema desbidera dezake –gutxi izan arren- bere ibilbide hoberenetik (zenbat eta gehiago desbideratu, orduan eta suntsigarriagoa). Ondorioz, sistemak autorregulazio-mekanismoez hornitu dira. Hark eragin dezan, beharrezkoa da, gauza guztien gainetik, sistemak perturbazioen informazioa jaso dezan, eta hori *feedback* (atzeraelikadura) mekanismoei esker lortzen du.

13.2. Ikuspegi ekologikoa

Teoria etologiakoak faktore biologikoak azpimarratzen ditu. Teoria ekologikoak, berriz, ingurune-faktoreak nabarmentzen ditu. Haurraren garapena ulertzeko, Urie Bronfenbrenner-ek (1917-2005) sortutako teoria ekologikoak inplikazio garrantzitsua izan du.

Teoria ekologikoa Bronfenbrennerrek (1986) eta Bronfenbrennerrek eta Morrisek (1998) garapenaren ingurune-sistemaz duten ikuspegia da. Bost ingurumen-sistematan oinarritzen da; hurbileko pertsonen arteko elkarrekintzak nahiz kulturaren oinarritutako eragin zabalak biltzen ditu, besteak beste:

- *Mikrosistema*: norbanakoaren bizi-eremua. Testuinguru horretan, familia, adiskideak, eskola eta auzoa sartzen dira. Mikrosisteman gertatzen dira elkarrekintza zuzenenak, hala nola gizarte-eragileekikoak, gurasoekikoak, adiskideekikoak eta irakasleekikoak. Testuinguru horietan, norbanakoa ez da esperientzien hartzaile pasibotzat hartzen, baizik eta bere testuingurua eraikitzen laguntzen duen norbait da.
- *Mesosistema*: mikrosistemen loturak edo testuinguruaren arteko konexioak biltzen ditu. Esate baterako, familia-esperientzien eta eskola-esperientzien artekoak, eskola-esperientzien eta lan-esperientzien artekoak eta familia-esperientzien eta parekoekin sortzen diren esperientzien artekoak. Esate baterako, gurasoen arbuioa sufritu duten haurrek zailtasun handiagoak dituzte irakasleenganako harreman positiboa eraikitzeko.

- *Exosistema*: norbanakoak horretan eginkizun aktiboa ez izanda ere, gizarte-testuinguru bateko esperientziek (komunikabideak, gizarte-zerbitzuak, auzo-elkarteak eta abar) norbanakoaren testuinguru hurbilean eragiten dute.
- *Makrosistema*: norbanakoaren ingurune kulturala. Lehen atalean esan dugu genioen belaunaldi batetik bestera igarotzen den pertsona talde baten jokabide-ereduek, sinesmenek eta beste hainbat ezaugarri osatzen dutela kultura. Gogoratu beharra dago, gainera, kulturarteko ikerketak, kultura bat beste kultura batekin edo gehiagorekin erkatzeak, garapenaren orokortasunari buruzko informazioa ematen duela.
- *Kronosistema*: bizitzan zehar gertatzen diren gertakarien ereduak eta ingurune-trantsizioak, baita baldintza sozio-historiakoak ere. Esate baterako, dibortzio batek haur batengan sortzen dituen ondorioak aztertzeke orduan, ikertzaileek ondorio negatiboak aurkitu dituzte eta, sarri askotan, haien mailarik gorena dibortzioa gertatu ondorengo lehen urtean kokatzen dute (Hetherington, 1993). Dibortzioa gertatu eta bi urte geroago, familia-elkarrekintzak ez dira horren kaotikoak eta egonkorragoak izaten dira.

Laburbilduz, teoria ekologikoaren ekarpenak honako hauek dira: batetik, ingurune-sistemen makro eta mikrodimentsioen azterketa sistematikoa; bestetik, ingurune-loturen arteko loturei erreparatzea (mesosistema); eta, azkenik, eragin sozio-historiakoak garapenean aintzat hartzea (kronosistema). Hala ere, teoria ekologikoari hainbat kritika egiten zaizkio: batetik, azken urteetako eragin biologikoei buruzko eztabaiden ondoren, oraindik ere, garapenaren oinarri biologikoei oso arreta txikia ematea; eta, bestetik, teoriak prozesu kognitiboei arreta desegokia ematea.

13.3. Testuinguruaren ikuspegia

Eguneroko bizitzan, ezin dira aldi berean kontuan hartu garapenaren alderdiren batekin lotzen diren testuinguru-alderdi guztiak. Testu honen bitartez, alderdi horietako asko aztertuko dira: familiak, eskolak eta nazioak hartuko dira aintzat, garapena norabide batean edo bestean nola bultzatzen duten aztertzeke asmoz. Guztiak dira elkarrekintzazkoak eta elkarrekikoak, eta, batzuetan, aldaketa txikiak izaten dituzte, baina ez beti gizabanako baten bizitza aldatzeko modukoak.

Hasiera batean, hala ere, garapenaren aldi bakoitzean modu praktikoan eragiten duten hiru testuinguru deskribatu eta definituko dira: testuinguru historikoa, kultura-testuingurua eta testuinguru sozio-ekonomikoa.

13.3.1. Testuinguru historikoa

Urte gutxitako aldearekin jaio diren pertsona guztiek *kohorte* bat osatzen dute, hau da, adina partekatzen duen pertsona talde batek elkarrekin bidaiatzen du bizitzan zehar (nahiz eta elkar ezagutu ez). Ideia da kohorte jakin bateko pertsona guztiak historia berari daudela lotuta: ideia nagusi berak, gertakari publiko garrantzitsu berak, teknologia berak eta joera herrikoi berak. Historiak pertsona jakin baten bizitzan eta pentsamenduetan eragiteko duen modua, neurri batean, pertsona horrek gertakari historiko zehatz bat gertatu zenean zuen adinaren mende dago. Kohorte jakin bateko pertsonengan, modu berean eragiten du gertaera batek; kohorte desberdinetako kideak direnengan, oro har, beste modu batean eragiten du.

Aldaketa ekonomiko, politiko eta teknologiko sakonak gertatu ahala, urteen poderioz, gauzek nolakoak “izan behar duten” nozioari buruzko oinarrizko kontzeptuek aldaketak gertatu aurretik nolakoak izan zitezkeen nozioaren eragina izaten dute. Aitzitik, hipotesi horiek gizarte-erakuntza baten antzera funtzionatzen dute; errealitate objektiboaren gainean baino, gizarte-ordenaren pertzepzio partekatuen gainean eraikitako ideia da. Gizarte-aldaketak gertatu ahala, gizarte-erakuntzak ere aldatuz doaz.

Esate baterako, une honetan, gizartean ordenagailuek duten eginkizunaren pertzepzioak aldatzen ari dira, kohortez kohorte. Kohorte zaharrenek ordenagailuen beldur izateko joera dute eta internet arazo-iturri gisa ikusten dute: pornografia, gizarte-isolamendua, gizentasuna, krimenak. Kohorte gazteenek, berriz, tresna gisa ikusten dituzte ordenagailuak, hortzetako eskuilen edo bizikleten pareko.

13.3.2. Kultura-testuingurua

Kultura da garapenaren bigarren testuinguru garrantzitsua. Kultura terminoan, gizarte-talde baten bizimoduaren ehunka adierazpen zehatz sartzen dituzte gizarte-zientzialariek, horiek urteetan zehar garatu dira taldearen kide guztien bizitzarako gizarte-egitura bat eskaintzearen (Kluckhohn, 1949). Kulturak balioak, ideiak eta ohiturak biltzen ditu, ez objektu fisikoak soilik (jantziak, etxebizitza, sukaldaritza, teknologiak, artelanak

eta bestelakoak). Kultura terminoa, zenbaitetan, modu zehaztugabeen erabiltzen da; esaterako, “pobreziaren kultura” edo “haurren kultura” esaten da. Hala ere, kultura gizarte-testuinguru baten zatitzat hartzen bada ere, balioak, jokaerak eta jarrerak gehiago azpimarratzen dira, elikagaiak, jantziak eta eguneroko objektuak baino.

Adibidez, nekazaritza-komunitate askotan, haurrak abantaila ekonomiko argia dira, familiaren etxaldean lan egiten baitute. Ondoren, familiaren batasuna iraunarazten dute, etxeko lurretan gelditzen direlako seme-alabak hazteko eta guraso zaharrak zaintzeko. Beraz, haur jaioberri bakoitza familia osoaren mesederako izaten da. Familia, gainera, pobrea bada eta etxaldearen iraupenaren mende badago, nutrizioa eta osasun-arreta desegokiak izaten dira. Ondorioz, haurren heriotza-tasa handia da, eta hori larria da familiarentzat, belaunaldi berriaren beharra baitu lurra lantzeko. Horregatik, haurrak zaintzea biziraupena luzatzera eta lankidetzara nabarmentzera bideratuta dago.

13.3.3. Testuinguru sozio-ekonomikoa

Garapenean eragina duen hirugarren testuinguru nagusia estatus sozio-ekonomikoa (ESE) da eta, askotan, “klase soziala” deitzen zaio (esate baterako, “klase ertaina” edo “langile-klasea”). ESE gizarte-testuinguruaren zati da, gizarte-elkarrekintzan eta pertsona batek izan ditzakeen aukera askotan eragiten duelako.

Estatus sozio-ekonomikoa ez dagokio soilik pertsona baten aberastasun edo pobrezia mailari. ESE zehatzago neurtzen da elkarren artean lotuta dauden aldagai jakin batzuen konbinazioaren bidez, hau da, familiaren diru-sarrera, heziketa maila, bizilekua eta lanbidea. Esate baterako, haur batek, lanik gabeko ama batek eta urtean 12.000 euro irabazten duen aita batek osatzen duten familia bateko ESE klase apala izan daiteke, langilea ontzi-garbitzaile analfabetoa bada, gutxieneko soldataren truke egun osoan lan egiten badu eta bazterreko auzo batean bizi bada. Familia-egitura bera eta urteko diru-sarrera bera, ordea, erdiko klasekoa izango da, langilea irakasle lizentziaduna bada, campus batean bizi bada eta egun erdiz irakasten badu. Argudioa da ESEk ez duela soilik finantza-egoera islatzen; gizarte-estatusak banakoarekin lotuta egon daitezkeen aukera eta desabantaila guztiak eta aukera eta muga guztiak lotzen ditu, gainera. Klase soziala, beraz, adimenaren emaitza da diru-zorroarena bezainbeste, nahiz eta begi-bistan egon adimenaren jarrera batzuk mantentzen zailagoak direla oinarritzko beharrak ase ezin direnean.

Laburbilduz, kulturaren, ESEren eta etnizitatearen arteko gainjartzearen kontzientziak ideia are garrantzitsuago bat dakar: testuinguru bakoitzak norbanakoaren

garapenean eragina izan arren, pertsona bat testuinguru edo sistema batean ez da sekula makina konplexu bateko zati baten antzekoa izango; ez die besterik gabe erantzuten testuinguru horren aurrerapen eta atzerapen mekanikoei. Inor ez da zehatz-mehatz “batez besteko” pertsona, bere kohortearen, estatus sozio-ekonomikoaren edo kulturaren ikuspegi estatistikotik begiratuta. Testuinguru askotako eraginek norabide dibergenteetan bultzatzen dute pertsona bakoitza, eta horren indarra norbanako batetik bestera aldatzen da, adin batetik bestera, egoera batetik bestera, familia batetik bestera, eta, horretaz gainera, pertsona horrek esperientziak eta gene bakarrak ere baditu.

Ondorioz, pertsona bakoitza egokiak dirudien estereotipoetatik edo orokortasunetatik bereizten da ustekabeko moduetan, eta norbanakoen arteko desberdintasunek errespetu zientifikoa eta analisia eskatzen dute, pertsonak talde jakin batera lotzen dituzten zeinahi antzekotasunek bezala.

13.4. Genetikaren ikuspegia

Herentziak giza jokabidearen gainean duen eragina zientifikoki aztertzeke interesak mende eta Erdiko historia du dagoeneko. Darwinenganaino eta bere espezien bilakaeraren eta hautespen naturalaren teoriaraino egin behar litzateke atzera herentziaren eginkizunari buruzko lehen aipamenak aurkitu ahal izateko (ikus 2. eta 3. gaiak).

Francis Galton zientzialariak (1822-1911) ikertu zuen lehen aldiz herentziak gizakiaren ezaugarri psikologikoetan eta jokabide-ezaugarrietan duen eragina. *Herentziazko jenioa* (Galton, 1884) izenburupeko lanak eman zien hasiera jokaeraren genetikari buruzko lanei. “Jaiotzean antzekoak” eta “jaiotzean desberdinak” ziren bikien arteko konparazioa erabiltzen aitzindaria izan zen, herentziak eta inguruneak subjektuen ezaugarriak mugatzeko duten eginkizuna zehazteko.

Jokaeraren genetikak gero eta onarpen handiagoa lortu du psikologoengan eta gizarte-ikertzaileengan. Jarrera-aldaketa horren zati batek zerikusia du hark egin dituen ekarpen berrienekin: ingurunearen eginkizunean eta herentziaren eta ingurunearen arteko elkarrekintzetan oinarrituak, eta jokaera oro biologikoki mugatuta dagoela pentsatzetik oso urrun.

Heredagarritasun kontzeptua jokaeraren genetikaren giltzarria da. Berriki ikerketatutako berriak sortu badira ere, urte askoan zehar, jokaeraren genetikak hainbat ezaugarri edo ezaugarri psikologikoren heredagarritasuna ikertzea izan du oinarri, besteak beste, adimenaren koefizientea, gaitasun kognitibo espezifikoak, estrabertsioa edo neurotizismoa.

Ezaugarri jakin baten heredagarritasuna parametro estatistiko bat da, eta biztanleria jakin baten bariantza genetikoaren eta bariantza fenotipikoaren arteko erlazioari buruzko informazioa ematen du. Heredagarritasuna ez zaio norbanako isolatu bati bakarrik aplikatzen, ez du ezertxo ere esaten subjektu jakin baten ezaugarrien determinatzaileei buruz. Ez eta informazioa ematen ere taldeen arteko desberdintasunei buruz: emakumeak eta gizonak, beltzak eta zuriak eta abar. Heredagarritasuna biztanleria bati une jakin batean aplikatzeak ondorioz ekartzen du talde batetik bestera iraunkorra ez izatea, baita denboran zehar aldaezina ez izatea ere.

Heredagarritasun-indizeak ez du ezertxo ere adieraziko ezaugarri jakin batek ingurunearen eragina izan dezakeen edo izan ez dezakeen aukerari buruz. Esate baterako, haur talde bat upeletan sartuta hazi dute 12 urte bete arte, eta jatekoa zulo batetik eman zaie. Haurrak giltzapetik ateratzen direnean, espero daiteke normaletik behera dagoen adimena izatea. Hala ere, ingurune-bariantza oso txikia izango da, denak ingurune berean hazi baitira, beraz, batzuen eta besteen artean aurkitutako adimen-aldeak faktore genetikoei soilik zor izango zaizkie. Kasu horretan, herentziak behatutako aldean %100 azalduko luke, eta heredagarritasun-indizea berdin 1 litzateke. Hala ere, ezin da esan inguruneak ez duela eraginik garapen intelektualean, haur horien adimena askoz ere handiagoa izango bailitzateke beste ingurune batean hazi izan balira.

Giza jokaeraren ikerketari aplikatutako genetikaren bi metodo nagusiak bikiei buruzko ikerketak eta adopzioei buruzko ikerketak dira.

Galtonek 1876an jadanik erabili zuen *Bikiei buruzko ikerketa*, Plominen eta Render-en (1991) arabera, biki berdinen edo unibitelinoen eta biki desberdinen edo bibitelinoen arteko konparazioan oinarritzen da. Ikerketa hori hainbat arrazoiengatik kritikatu da. Beharbada, kritika nagusia izan liteke biki mota biak ez direla genetikoki desberdinak soilik, baizik eta ingurune-antzekotasun desberdinak dituztela. Biki berdinek biki desberdinek baino tratu antzekoagoa hartzen dute gurasoengandik; antzekotasun handiagoak ingurune antzekoagoa bermatzen die. Biki unibitelinoen hazkuntza-ingurunearen antzekotasun handiagoaren ondorioa da puztuta samar dagoen heredagarritasun bat lortzea, biki horien jokabidezko antzekotasun handiagoa (bibitelinoekin konparatuta) oker interpretatzen baita, haien antzekotasun genetikoaren ondorio eskusibotzat jotzen baita; baina, egia esan, antzekotasun horren zati bat inguruneen antzekotasun handiagoari zor zaio.

Adopzioei buruzko ikerketa jokaeraren genetikak erabiltzen duen beste metodo bat da. Genetikoki erlazionatuta dauden norbanakoak aztertzen ditu, batetik, esate baterako,

bananduta bizi diren biki berdinak, eta, bestetik, erlazio genetikorik gabe elkarrekin bizi diren subjektuak. Bananduta bizi diren anaia-arreba biologikoen arteko antzekotasuna eragin genetikoari egotziko zaio; adopziozko anaia-arreben arteko antzekotasuna, berriz, ingurune-arrazoirengatik bakarrik justifikatuko da. Ikerketa horiek ere zenbait muga metodologiko jakin dituzte, esate baterako, seme-alabak adopzioan eman dituzten gurasoek ezaugarri bereziak izatea eta horren ondorioz, lagina oso adierazgarria ez izatea (Baumrind, 1993; Jackson, 1993). Diseinu mota horrek duen beste eragozpenetako bat hautespenezko egokitzapena da, hau da adoptatuko haurrak, nolabait, guraso biologikoen antza duten gurasoei emateko aukera, eta, beraz, ingurune-eraginaren gain-estimazioa gertatuko da.

13.5. Gaian sakontzeko jarduerak

Gai honetan zehar garapenaren egungo ikuspegiak aztertzeko, bi jarduera praktiko proposatzen dira: batetik, bideo-praktika bat eta, bestetik, pertsona batzuen testuinguruak aztertzeko ariketa praktikoa.

13.5.1. Bideo-praktika: testuinguruaren ikuspegia

Helburua: hainbat lurraldetako haurren garapena eta testuinguruarekin lotutako teoriaren arteko erlazioa aztertu.

Baliabideak: *Una vida por delante* dokumentala eta A eranskina.

Fitxa teknikoa

Izenburua: *Una vida por delante*

Egilea: Canal Cuatro Médicos Sin Fronteras elkartearen laguntzarekin

Urtea: 2006

Iraupena: 52'06

Hizkuntza: gaztelania

Laburpena:

Giza garapenaren testuinguru ekonomikoak, politikoak, sozialak eta kulturalak duen eragina azpimarratzen da. Horretarako, munduko lau lurraldetan (Libian, Suedian,

Indian eta Bolivian) urtebete duten lau haurren garapena deskribatzen da.

1. haurra: “Secret”. Liberiarra. 2003 urtean, 14 urte iraun zuen guda amaitu zen han. Egun, presidentea emakumezkoa da lehen aldiz. Herrialdean, arazo asko daude: hiriburuan argirik eta ur garbirik gabe bizi dira; emakumeen aurkako eraso sexualak gertatzen dira eta abar. Familia handi batean bizi da anaia-arreba askorekin batera.
2. haurra: “Daniela”. Suediarra. Kongoko emakume etorkin baten alaba da. Herrialde aurreratu batean bizi arren, Danielaren amak baliabide ekonomiko urriak ditu, banatua bizi da. Alaba bakarra da.
3. haurra: “Alaishi”. Indiarra. Lehen urtea betetzerako, gaixotasun infekzioso batengatik hil egin zen, osasun-baliabiderik gabe bizi baitzen bere familia.
4. haurra: “Noelia”. Boliviarra. Presidente berria Evo Morales indigena da. Noelia, bere familiarekin batera, nekazaritza-eremu batean bizi da baliabide askorik gabe.

Prozedura: dokumentala ikusten den bitartean, ikasleak A eranskinetako fitxa didaktikoa osatu behar du. Dokumentala amaitu ondoren, irakasleari helaraziko dio fitxa didaktikoa.

13.5.2. Ariketa praktikoa

Helburua: hainbat lagunen testuingurua eta ikuspegi ekologikoaren arteko ereduak ulertzea.

Baliabideak: batetik, atal honetako ikuspegi ekologikoa azaltzen duen zatia, hau da, 13.2. atala; bestetik, adin desberdinetako bi lagun.

Prozedura: ariketa hau egin ahal izateko, gai honen teoria menderatuko beharko da; gero, honako pausu hauei jarraituko zaie:

- Bizi-zikloaren aro desberdinetan dauden bi pertsona aukeratu behar dira. Adibidez, haurtzaroan eta zahartzaroan daudenak edo gaztaroan eta zahartzaroan daudenak. Bi pertsona horiek elkar ezagut dezakete eta testuinguru berean bizi daitezke.
- Bi metodo erabiliko dira: lehenengoan, testuinguruaren behaketa zuzena egingo da; eta, bigarrean, testuinguru horietako pertsonen elkarrizketak egingo zaizkie.
- Hainbat testuinguru-sistemari buruzko datuak jasoko dira, adibidez:

- *Mikrosistema*: parte-hartzaileen mikrosistemak identifikatzea. Horrez gain, ingurunearen deskripzio fisikoa, mikrosistema osatzen duten pertsonak, testuinguru horretan parte-hartzaileek dituzten rola, harremanak eta elkarrekintzak deskribatu. Datu horiek lortu eta gero, horren inguruko hausnarketa egin beharko du ikasleak.
- *Mesosistema*: mikrosistemen arteko erlazioa aztertzea. Horretarako, honako faktore hauek hartuko dira kontuan: parte-hartzaileekin batera mikrosistema berean zenbat pertsona dauden eta zer motatako jarduera komunak egiten dituzten. Ikasleak, datu horiek bilduta, hausnarketa egin beharko du.
- *Exosistema*: parte-hartzaileak identifikatzea. Horretarako, honako faktore hauek hartuko dira kontuan: parte-hartzailearen familia zabala (aiton-amonak, osaba-izebak, lehengusuak eta abar), harreman sozialak (lagunak, elkarte kulturalak edota kirolarekin lotutakoa), gizarte-zerbitzuak eta abar. Datu horiek lortu eta gero, horren inguruko hausnarketa egin beharko du ikasleak.
- *Makrosistema*: parte-hartzaileen testuinguru kulturalak identifikatzea (erlijio-eremua, klase soziala, eremu geografikoa eta abar). Hori egin eta gero, balio-sistemak, sinesmenak, ohiturak, ideologiak, legeak eta abar deskribatuko ditu ikasleak. Datu horiek guztiek parte-hartzaileen garapenean izan dezaketen eraginari buruz hausnartuko da.

13.6. Gaia menderatzeko oinarrizko kontzeptuak

Adopzioari buruzko ikerketa

Bikiei buruzko ikerketa

Ekifinalitatea

Epigenesia

Exosistema

Genetikaren ikuspegia

Heredagarritasuna

Ikuspegi sistemikoa

Kohorte

Kronosistema

Kultura-testuingurua